

Закрила на селскостопанските научни резултати като обекти на интелектуална собственост

Силвия Тодорова

Университет за национално и световно стопанство, София

E-mail: silvia.todorova@unwe.bg

Резюме

В сферата на селското стопанство основните научни резултати, върху които могат да бъдат придобити права върху интелектуална собственост, са сортовете растения и породите животни, както и методите, технологиите и системите за производство, свързани с тях. В настоящата статия са анализирани възможностите за закрила на селскостопанските научни резултати като обекти на интелектуална собственост. Направен е количествен и структурен анализ на регистрираните в областта полезни модели, патентованите изобретения и регистрираните нови сортове растения и породи животни в периода 2016-2019 г., като е поставен акцент на научните резултати на Селскостопанската академия (ССА) и звената към нея.

Ключови думи: нови сортове растения; породи животни; изобретения; полезни модели; интелектуална собственост

Protection of agricultural scientific results as intellectual property objects

Silviya Todorova

University of National and World Economy, Sofia

E-mail: silvia.todorova@unwe.bg

Citation

Todorova, S. (2020). Protection of agricultural scientific results as intellectual property objects. *Rastenievadni nauki*, 57(2) 3-9 (Bg).

Abstract

In the field of agriculture, the main scientific results for which intellectual property rights can be acquired are plant varieties and animal breeds, as well as the methods, technologies and systems associated with them. This article analyzes the possibilities of protecting agricultural scientific outputs as intellectual property objects. Quantitative and structural analysis of registered utility models, patented inventions and registered new plant varieties and animal varieties in the period 2016-2019 has been made, focusing on the scientific results of the Agricultural Academy (SSA) and its units.

Key words: new plant varieties; animal breeds; inventions; utility models; intellectual property

В настоящата статия са анализирани възможностите за закрила на селскостопанските научни резултати като обекти на интелектуална собственост, в частност като полезни модели, изобретения, нови сортове растения и породи животни.

Закрилата на селскостопанските научни резултати като обекти на интелектуална собственост е от изключително значение не само с цел възвръщане на направените инвестиции и реализиране на допълнителна печалба, но и за стимулиране дейността на техните създатели.

В България са налице редица научни резултати, свързани с аграрния сектор, които при покриване на определени законови критерии, биха могли да получат закрила като обекти на интелектуална собственост. Законът, който урежда отношенията, възникващи при създаването, закрилата и използването на патентоспособните изобретения и полезни модели в България е Закона за патентите и регистрацията на полезните модели /ЗПРПМ/. Законът, който урежда отношенията, свързани със създаването, закрилата и използването на сортовете растения и породи животни е Закона за закрила на новите сортове растения и породи животни /ЗЗНСРПЖ/

Националните закони за закрила на обектите на интелектуална собственост са във висока степен унифицирани в световен мащаб, като за тази цел е създадена Световната организация за интелектуална собственост, която е специализирана организация на ООН, и България е неин член (Borisov, 2019)-

Едни от основни обекти в системата на интелектуалната собственост са изобретенията и полезните модели (т. нар. „малки изобретения“). „Патентоспособни са изобретенията от всички области на техниката, които са нови, имат изобретателска стъпка и са промишлено приложими.“ (чл. 6 от ЗПРПМ).

ИЗОБРЕТЕНИЯ

Изобретението е ново техническо решение на съществуващ технически проблем, което не противоречи на природни закони и на установени общоприети научни познания.

С патент за изобретение могат да бъдат защитени и научни резултати в сферата на селското стопанство, като например:

- състав на торове; препарати за растителна защита, включително хербицидни смеси; средства за борба с вредители и болести;
- подхранващи разтвори за зеленчукопроизводството, за отглеждане на разсади, на цветя и други;
- ветеринарни препарати и състави;
- хранителни продукти, хранителни добавки, напитки или компоненти за хранителната промишленост и други.

Патент за изобретение се издава и за **методи, процеси, технологии, химични съединения** (вещества, получени по химичен начин) и биотехнологични изобретения.

Срокът на действие на патента е 20 г., считано от датата на подаване на заявката, като е необходимо да се заплащат годишни такси за поддържане на неговото действие.

ПОЛЕЗНИ МОДЕЛИ

Полезният модел и неговата закрила са едни от най-значимите въпроси за индустрията в България. С полезни модели могат да бъдат защитени технически решения, отнасящи се до всяко усъвършенстване на конструкцията, формата, пространственото съчетаване на елементите на даден обект (изделие) или всяко ново и полезно подобрение на някой от тези елементи, като се посочват начините и средствата за постигане на конкретен технически резултат.

С полезни модели могат да бъдат защитени състави, препарати, разтвори, продукти, поточни линии или системи за производство на продукти, например комплекс за производство на зеленчуков разсад, цветя и други растения, система за производство на медицински и ветеринарно-медицински био-препарати, инсталации за интегрирано отглеждане на растения, инсталации за производство на напитки и много други.

Полезните модели са известни още като малки изобретения. Срокът на закрила е 4 години от датата на подаване на заявката, с възможност за подновяване два последователни пъти по 3 години или общо 10 г. Защитният документ, който се издава при регистрация на полезен модел се нарича свидетелство. Изключителното право върху изобретението или полезния модел включва правото на използване на изобретението, забраната трети лица да го използват без съгласие на патентоприетателя и правото на разпореждане с патента.

Патентованите изобретения и регистрираните полезни модели с действие на територията на България се публикуват в официалния бюлетин на Патентно ведомство на Р България и са достъпни в онлайн базите данни - <https://portal.bpo.bg/>.

Справка в базите данни на Патентно ведомство на Р България показва, че към момента има

регистрирани 9 полезни модела на името на институти и опитни станции към ССА, а през годините има подадени общо 59 заявки за закрила на изобретения и полезни модели от общо 17 института към ССА. Интересни полезни модели през последните четири години са тези на Институт по криобиология и хранителни технологии, като например – „Състав на високобелтъчен хляб“, „Състав на пиво“, „Състав на медовина“. При патентите за изобретения се открояват иновациите на Институт по животновъдни науки, Костинброд, свързани с методи и устройства в областта на пчеларството – „Метод за пчеларстване и инвентар за реализирането му“.

НОВИ СОРТОВЕ РАСТЕНИЯ И ПОРОДИ ЖИВОТНИ

Основните научни резултати в селскостопанския сектор, върху които могат да бъдат придобити права на интелектуална собственост, са **сортовете растения и породите животни**.

Следва да се обърне внимание, че сортовете растения и породи животни не могат да бъдат защитени като изобретения и полезни модели и съгласно чл. 7, т. 3 от ЗППМ са изключени от закрила. Последните са обект на специално законодателство и получават закрила по реда на Закона за закрила на новите сортове растения и породи животни /ЗЗНСРПЖ/.

Обект на закрила са създадени или открити и разработени сортове растения, от всеки ботанически род и вид, в т.ч. клон, линия, хибрид или подложка, независимо от метода (изкуствен или естествен) на получаването им. Като нови породи животни могат да бъдат защитени създадени или открити и разработени породи, линии и хибриди селскостопански животни, независимо от метода на получаването им (www.bpo.bg).

Изискванията (критериите) за закрила на сортове са новост, различимост (отличителност), хомогенност (еднородност) и стабилност (устойчивост).

Съгласно ЗЗНСРПЖ сортът е нов, когато към деня на подаване на заявката за сертификат той или размножителен материал, или реколта от него не е предлаган за продажба, продаван, подлаган на друг вид търговия. Сортът е различим, когато е ясно отличим от всеки друг сорт, който

е общоизвестен към деня на подаване на заявката в Патентното ведомство. Сортът е хомогенен, когато независимо от наличието на малки отклонения растенията са идентични по своите съществени признаци, в това число и по отношение на особеностите на своето полово или вегетативно размножаване. Сортът е стабилен, когато остава непроменен по своите съществени признаци след нееднократна репродукция (размножаване) или ако за създадения сорт селекционерът е определил особен цикъл на размножаване, като в края на всеки цикъл сортът е съхранил съответствие на даденото му описание. (чл. 8, 9, 10 и 11 от ЗЗНСРПЖ). Експертизата на сортовете по горните критерии се извършва от Изпълнителна агенция по сортоизпитване, апробация и семеконтрол (ИАСАС).

Изискванията, които се анализират при експертизата по същество на породите животни са: развъдна цел, кратка характеристика на изходните породи, описание на методите за създаване на породата, адаптивни способности и устойчивост на заболяванията, численост, племена и генеалогична структура и район (ареал) на разпространение. Правната закрила за породи животни се предоставя със сертификат, който има срок на действие 30 години от датата на издаване на сертификата.

Правната закрила на сорт се предоставя със сертификат, който се издава от Патентното ведомство и действа 30 години за сортове дървета и лози и 25 години - за всички останали сортове, считано от датата на издаването му. Изключителното право на притежателя на сертификат по отношение на репродуктивен или вегетативен размножителен материал от сорт, защитен със сертификат, обхваща правото на използване, на разпореждане със сертификата и правото да забранява на други лица да го използват без негово съгласие. Правото на използване включва следните действия: производство или репродукция (размножаване); подготовка за целите на размножаване; предлагане за продажба; продажба или друг вид търговия; износ; внос; съхраняване за някоя от целите, посочени по-горе.

Законът предвижда и право на авторство, което обаче не трябва да се бърка с изключителното право на притежателя на сертификата. Авторството на сорт или порода възниква със създаването или откриването и разработване-

то им. Лицето, което е създадо или открило и е разработило сорт или порода, е автор (създател) на този сорт или порода. Когато няколко лица са създали или открили и разработили сорт или порода съвместно, те са съавтори на сорта или на породата. Правото на авторство е лично, безсрочно и непрехвърляемо. Авторът или съавторите на сорта или породата имат право да бъдат посочени като такива в заявката, в сертификата и в публикациите относно сорта или породата, но нямат изключително право върху тях.

Освен по национален ред, права върху сортове растения могат да бъдат придобити и по регионален ред чрез Службата на Общността за сортовете растения (CPVO) в Анже (Франция). Европейският съюз (ЕС) създаде система, която предоставя права на интелектуална собственост на нови сортове растения, наречено Право върху сортове растения на Общността (CPVR). Правото е подобно на това върху патент и веднъж признато, е валидно в целия ЕС. Придобиването на това право е в съответствие със споразуменията TRIPS / СТО и конвенцията UPOV (Международен съюз за закрила на нови сортове растения). При подаване на една заявка за регистрация в CPVO, селекционерите получават право на интелектуална собственост за всички страни членки на ЕС (https://ec.europa.eu/food/plant/plant_property_rights_en).

CPVR предоставя на притежателите на сертификат право да възпрепятстват трети страни от следните действия по отношение на размножителния материал: производство или възпроизвеждане, възпроизвеждане с цел размножаване, предлагане за продажба, маркетинг, износ от ЕС, внос в ЕС, складиране за някоя от посочените цели.

Службата на Общността за защита на сортовете растения е най-голямата и най-ефективна регионална система за закрила на правата на нови сортове растения в света. През последните 25 години в CPVO са обработени близо 70 000 заявления и е предоставена закрила на над 53 000 нови сортове растения. Днес почти 30 000 нови сортове растения са защитени в Европейския съюз от CPVO. (<https://cpvo.europa.eu/en/applications-and-examinations/cpvo-variety-finder>).

Освен по национален и регионален ред, селекционерите могат да потърсят закрила за

своите сортове растения и по международен ред съгласно Международния съюз за закрила на новите сортове растения (UPOV). UPOV е междуправителствена организация със седалище в Женева (Швейцария). UPOV е създадена съгласно Международната конвенция за закрила на новите сортове растения, приета в Париж през 1961 г. Мисията на UPOV е да осигури и насърчи ефективна система за закрила на сортовете растения с цел насърчаване на развитието на нови сортове растения в полза на обществото. Към 03 февруари 2020 г. UPOV има 76 членове, включително България.

Съгласно UPOV, правото на селекционера не се разпростира върху действия, извършени (i) за лични цели и с нетърговска цел, (ii) с експериментални цели и (iii) с цел размножаване на други сортове. Въвеждането на международната система за закрила на сортовете растения са свързани с: увеличени развъдни дейности, по-голям брой на подобрени сортове, увеличен брой нови сортове, диверсификация на животновъдите (например частни животновъди, изследователи); увеличен брой чужди нови сортове; насърчаване на развитието на нова отраслова конкурентоспособност на външните пазар; подобрен достъп до чуждестранни сортове растения и засилени програми за размножаване в страната.

Данните от над 800 000 документа за нови сортове растения са налични в системата за търсене UPOV – PLUTO - <https://www.upov.int/pluto/data/current.pdf>.

ПРОУЧВАНЕ ЗА РЕГИСТРАЦИОННА АКТИВНОСТ НА ЗВЕНАТА КЪМ ССА

Справка в базите данни на Патентно ведомство на Р България (Annual reports of the Bulgarian Patent Office, 2016-2018), UPOV и Световната организация по интелектуална собственост показват, че към края на 2019 г. в България има регистрирани и действащи общо 419 сорта растения и 11 породи животни, от които 340 сорта и 10 породи са регистрирани от звената към ССА (Институти и опитни станции). С оглед на внушителния процент защитени селекционерски постижения от ССА, именно те ще бъдат обект на изследване в анализа по-долу.

За периода 2016-2019 г. издадените сертификати за сортове растения и породи животни в България са общо 73, като на името на ССА и звената към нея има 59 сертификата. Извън звената на ССА, две фирми се открояват с по-висока регистрационна активност – „Флориан“ ООД, Русе и Агроном I Холдинг ЕООД, Варна.

Най-голям брой издадени сертификати има в областта на полските култури - пшеница, ечемик, слънчоглед, сусам, царевица, фасул, тристикале, овес. Данните за регистрационната активност на ССА са представени в Графика 1.

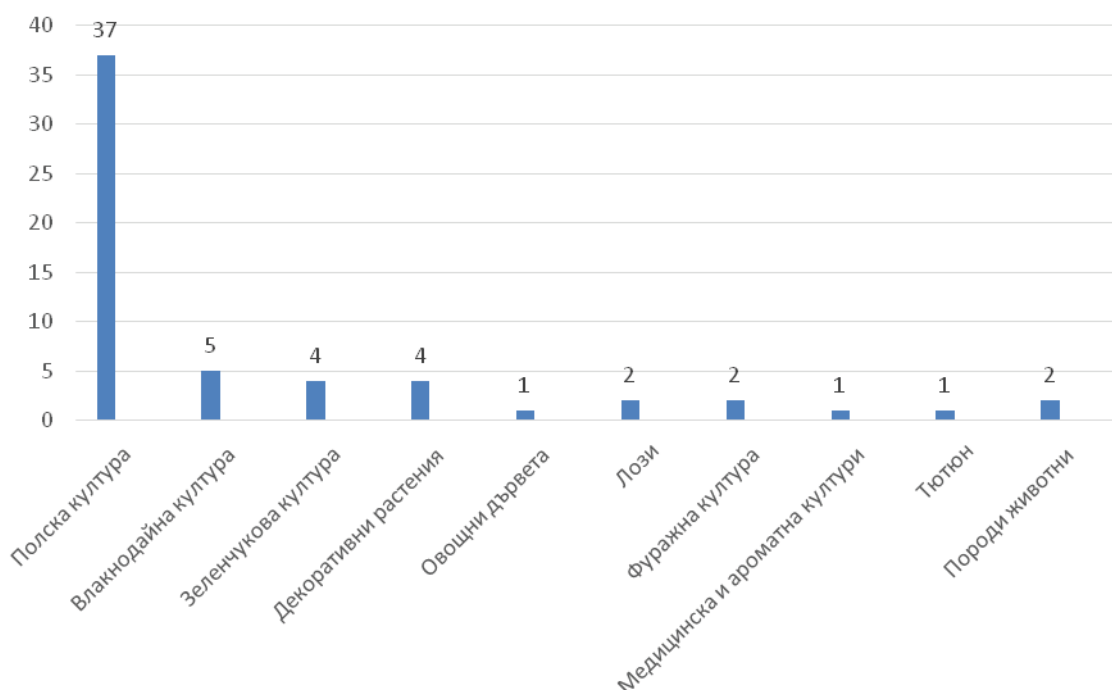
Притежателите на най-голям брой сертификати в последните четири години са Добруджански Земеделски Институт, Генерал Тошево, Институт по полски култури, Чирпан и Институт по земеделие, Карнобат. Разпределението по притежателите на сертификати е представено в Таблица 1.

В изследвания период най-висока е регистрационната активност през 2018 г. (22 сертификата), следвана от 2017 г. (20 сертификата). Наблюдава се спад през 2019 г. с едва 7 регистрирани нови сорта. Разпределението на регистрацион-

ната активност по години е представено в Графика 2.

Следва да се обърне внимание на факта, че съгласно данни на UPOV и WIPO (*Plant Varieties, World Intellectual Property Indicators 2019, WIPO*) относно действащите сортове растения към 2019 г., със своите 419 сертификата, България се нарежда пред държави като Португалия (11 бр.), Сърбия (355 бр.), Словакия (373 бр.), Испания (339 бр.), Швеция (106 бр.), Австрия (18 бр.), Белгия (43 бр.), Хърватия (62 бр.), Дания (69 бр.), Естония (97 бр.), Финландия (195 бр.), Унгария (162 бр.), Латвия (194 бр.), Норвегия (198 бр.) и др.

Анализираните данни за периода 2016-2019 г., отразяват водещата роля на научните резултати в аграрния сектор в България и значението на тяхната закрила като обекти на интелектуална собственост. Независимо от доказаната икономическа ценност на селскостопанските научни резултати по света, в България те не се използват в пълния си потенциал като обекти на интелектуална собственост. Би трябвало да се разработи политика за експлоатация и комерсиализация на резултатите от научните изслед-

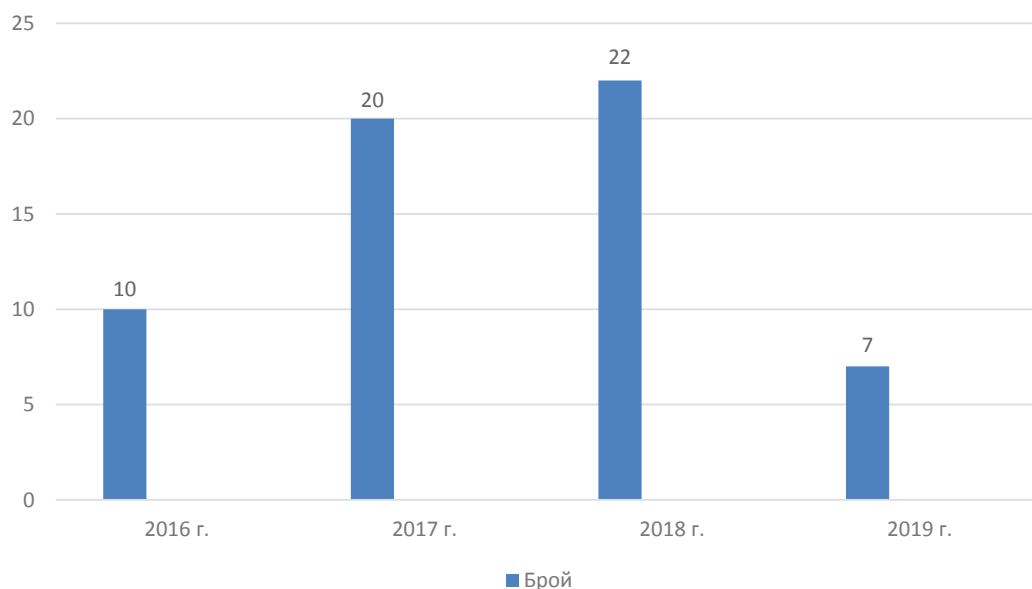

Графика 1. Издадени сертификати за сортове растения и породи животни на звената на ССА за периода 2016-2019 г. (по видове)

Graphic 1. Issued certificates for plant varieties and animal breeds registered by SSA units (by species)

Таблица 1. Разпределение по притежателите на сертификати**Table 1.** Distribution by certificate owners

ПРИТЕЖАТЕЛ / OWNER	Бр. сертификати / Number of Certificates
ИНСТИТУТ ПО ПОЛСКИ КУЛТУРИ, ЧИРПАН	11
ИНСТИТУТ ПО РАСТИТЕЛНИ ГЕНЕТИЧНИ РЕСУРСИ, САДОВО	4
ИНСТИТУТ ПО ЗЕЛЕНЧУКОВИ КУЛТУРИ, МАРИЦА	5
ДОБРУДЖАНСКИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ИНСТИТУТ, ГЕНЕРАЛ ТОШЕВО	15
СЕЛСКОСТОПАНСКА АКАДЕМИЯ	2
ИНСТИТУТ ПО ЗЕМЕДЕЛИЕ, КАРНОБАТ	8
ИНСТИТУТ ПО ФУРАЖНИТЕ КУЛТУРИ, ПЛЕВЕН	2
ЗЕМЕДЕЛСКИ ИНСТИТУТ, ШУМЕН	1
ИНСТИТУТ ПО ЦАРЕВИЦАТА, КНЕЖА	3
ИНСТИТУТ ПО ДЕКОРАТИВНИ РАСТЕНИЯ, СОФИЯ	4
ИНСТИТУТ ПО ЗЕМЕДЕЛИЕ И СЕМЕЗНАНИЕ „ОБРАЗЦОВ ЧИФЛИК“	2
ОПИТНА СТАНЦИЯ ПО ТЮТЮНА, ХАСКОВО ДП	1
ИНСТИТУТ ПО ЗЕМЕДЕЛИЕ, КЮСТЕНДИЛ	1
ОБЩО / TOTAL	59

Графика 2. Издадени сертификати за сортове растения и породи животни на звената на ССА за периода 2016-2019 г. (по години)**Graphic 2.** Issued certificates for plant varieties and animal breeds registered by SSA units (by years)

вания в областта. Липсва и специална политика свързана с използването и възможности за пазарна реализация на обектите на интелектуална собственост закрилящи селскостопанските на-

учни резултати. Правата върху тях могат да бъдат преотстъпвани на трети лица чрез лицензионни договори и срещу заплащане или да бъдат обект на покупко-продажба. Защитените инова-

ции биха могли да бъдат използвани и при хаби-литирани, при кандидатстване по национални и европейски програми и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Закрилата на селскостопанските научни резултати в България като интелектуална собственост се осъществява посредством изобретения, полезни модели, сортове растения и породи животни. Запазването на правата върху конкретен научен резултат като обект на интелектуална собственост гарантира на неговия собственик изключителното право единствено той да го използва, да се разпорежда с него, както и да забрани на трети лица да го използват без разрешение.

Анализът на регистрираните селекционерски постижения за периода 2016-2019 г. показва, че водеща роля в България в селекцията и закрилата на сортове растения и породи животни има Селскостопанската Академия, която допълнително защитава своите иновации като изобретения и полезни модели.

Не се използва обаче достатъчно потенциала на тези обекти. Необходимо е да бъде разработена политика за комерсиализация на тези научни резултати и техния трансфер в бизнес средата.

Налице е още нужда от национална политика в аграрния сектор, стимулираща и поощряваща селекционерите и техните научни резултати, която същевременно да им гарантира реализация на тези постижения не само в България, но и в чужбина.

ИНФОРМАЦИОННИ ИЗТОЧНИЦИ

Annual reports of the Bulgarian Patent Office, 2016-2018.

Archive of the Official Gazettes of the Bulgarian Patent Office – 2016-2019.

Borisov, B. (2019). Statement concerning Draft Council of Ministers (Council of Ministers) Decree on the Terms and Conditions for setting up commercial companies from public higher education institutions for the purposes of the economic realization of the research results and objects of intellectual property, 2019.

Law on patents and utility model registration, State Gazette, 27/1993.

Law on protection of new plant varieties and animal breeds, 84/1996 г.

Plant Varieties, World Intellectual Property Indicators 2019, WIPO.

www.bpo.bg

<https://cpvo.europa.eu/en/applications-and-examinations/cpvo-variety-finder>.

https://ec.europa.eu/food/plant/plant_property_rights_en

<https://www.upov.int/databases/en/statistics.html>

<https://www.upov.int/pluto/data/current.pdf>